

4. Закон України “Про судову експертизу” від 25.02.1994 р. № 4038–12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/cgi-dsy/laws/main.cgi?nreg=z0705-98>

6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show / 254к-вр>

7. Рішення Конституційного Суду України (справа про тлумачення терміну “законодавство”) від 9 липня 1998 року № 12– рп /98.

8. Закон України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 р. № 1906 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

УДК 343.13

Сопрунок О.,
здобувач кафедри кримінального процесу
Львівського державного університету
імені Івана Франка

НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА САНКЦІЯ

У статті досліджуються проблемні питання щодо накладення на учасників кримінального провадження, які не виконують покладені на них обов’язки, грошового стягнення. Аналізуються норми кримінального процесуального закону, якими регулюється застосування цього виду санкції до підозрюваного, обвинуваченого, поручителів та інших суб’єктів кримінального процесу.

Ключові слова: грошове стягнення, застава, привід, примус, санкція.

В статье исследуются проблемные вопросы наложения на участников уголовного производства, которые не выполняют

возложенные на них обязанности, денежного взыскания. Анализируются нормы уголовного процессуального закона, регулирующих применение этого вида санкции к подозреваемому, обвиняемому, поручителям и другим субъектам уголовного процесса.

Ключевые слова: денежное взыскание, залог, привод, принуждение, санкция.

The article deals with the problematic issues of imposition of a monetary penalty on participants in criminal proceedings that do not fulfill their obligations. The norms of the criminal procedural law, which regulate the application of this type of sanction to the suspect, the accused, guarantors and other subjects of the criminal process, are analyzed.

Key words: monetary collection, pledge, drive, coercion, sanction.

Постановка проблеми. Наскрізним питанням процесуальних норм було й залишається питання санкцій, особливо тих, що застосовуються за правопорушення у кримінальному провадженні. Незважаючи на окремі наукові доробки з означеного предмета дослідження, спірними застаються питання правової природи, галузевої належності, особливостей конструювання, функціонального призначення та видів санкцій, що застосовуються за правопорушення у кримінальному процесі.

До речі, слід зауважити, що у чинному КПК України термін «санкції» не роз'яснюється та і вживається досить рідко, позначаючи різні поняття. Вже це вказує на складність та неоднозначність санкцій, що застосовуються у кримінальному провадженні, та вимагає детального аналізу наукової літератури з різних галузей юридичних знань.

Стан дослідження. Проблеми санкцій на загальнотеоретичному та галузевому рівнях почали цікавити вчених ще в середині минулого століття. Слід відзначити роботи Б.Т. Базилева, С.Н. Бурцева, Г.Н. Ветрової, Н.І. Дегтярьової, О.Е. Лейста, В.Ю. Орехова, С.О. Полуніна, З.В. Попової,

А.І. Столмакова та ін. Ґрунтовних досліджень саме кримінально-процесуальних санкцій майже не проводилося, хоча окремі питання висвітлювалися в роботах, що стосуються кримінально-процесуальної відповідальності, кримінально-процесуальних правопорушень, кримінально-процесуального примусу.

Метою даної статті є з'ясування сутності, процесуальної природи накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 144 КПК грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК, за невиконання процесуальних обов'язків. Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою [1].

Як відзначає І.В. Гловюк, грошове стягнення – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин, пов'язаний із несприятливими наслідками у покладенні на особу обов'язку зазнати обмеження майнового характеру у розмірі, визначеному КПК. Кримінально-процесуальна санкція у вигляді грошового стягнення може бути застосована лише за наявності кримінально-процесуального правопорушення, формалізованого у КПК, об'єктивна сторона якого становить невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин [2, с. 339].

На стадії досудового розслідування грошове стягнення може бути застосовано у наступних випадках:

непробуття на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини свого непробуття підозрюваного, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 1 ст. 139 КПК);

невиконання підозрюваним обов'язків, покладених на нього при особистому зобов'язанні (ч. 2 ст. 179 КПК);

невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК);

порушення батьками, опікунами, піклувальниками зобов'язання по нагляду за неповнолітнім підозрюваним (ч. 5 ст. 493 КПК) [1].

Що стосується першого пункту, як зауважила А.В. Мурзановська, серед пропозицій щодо розширення кола суб'єктів, на яких може бути накладено грошове стягнення, в літературі слушно зазначається цивільний позивач і пропонується доповнити частину першу ст. 139 КПК України положенням про накладення на цивільного позивача грошового стягнення, якщо він не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття [3, с. 162-163].

Як видається, така позиція видається слушною. Потерпілий і цивільний позивач, не дивлячись на те, що законодавець дещо «зрівняв» їх у процесуальних правах та обов'язках, все ж перебувають у різних процесуальних статусах. Потерпілий як фізична особа – це особа, якій безпосередньо злочином завдана шкода (моральна, фізична або майнова). Цивільний позивач вправі мати претензії лише морального або майнового характеру, а також користуватися правами та обов'язками потерпілого лише в частині цивільного позову (статті 55, 61 КПК) [1].

В той же час потерпілий має право відмовитися від статусу потерпілого, наприклад, у провадженнях, коли злочин вчинено чоловіком, дружиною, братом чи іншими близькими особами, і йому це не вигідно з тих чи інших причин. В той же час він може залишити за собою право відстоювати свої майнові інтереси, іншими словами, бути просто цивільним позивачем та вирішити свої претензії в рамках кримінального провадження, оскільки воно ведеться, а не в порядку цивільного судочинства, як це могло би мати місце в інших випадках.

Цікавою є також ч. 3 ст. 63 КПК «Представник цивільного позивача, цивільного відповідача», згідно з якою «представник користується процесуальними правами цивільного позивача, цивільного відповідача, інтереси яких він представляє» [1].

Як видно із цієї норми, він наділений лише правами тих осіб, інтереси яких він представляє, що прямо передбачено вказаною статтею, однак нічого не говориться про його обов'язки. Звідси випливає, що, наприклад, наслідки неприбуття на виклик, що передбачені ч. 1 ст. 139 КПК для його клієнта, його особисто не стосуються.

Що стосується таких учасників кримінального провадження, як представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 64-1 КПК), третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (ст. 64-2 КПК), то обов'язки у вказаних статтях для них передбачені: 1) прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; 2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; 3) не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю [1].

Однак, знову ж таки, вказівки на відповідальність немає, що може створити враження необов'язковості виконання цих вимог. Як видається, наведені норми слід доповнити частиною, у якій вказати, що «у разі невиконання своїх обов'язків представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт), несуть відповідальність встановлену законом». У свою чергу, така вимога викликатиме більшу зацікавленість цих суб'єктів у добросовісному виконанні своїх обов'язків, а також спонукатиме слідчого роз'яснити їм, про які саме санкції йдеться.

Не врегульованими у цьому відношенні залишаються й інші статті КПК. На думку О.В. Мурзановської, до якої ми прислухаємось, коло суб'єктів, на яких може бути накладено грошове стягнення, має бути розширене. Мова йде, насамперед, про експерта та спеціаліста. Не зовсім зрозуміло, як вказує вчена, чому законодавець передбачив у разі неприбуття в суд без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття

накладення на спеціаліста судом всіх витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні (ст. 72 КПК), (зазначимо, що по відношенню до обвинуваченого за аналогічне правопорушення передбачено накладення грошового стягнення (на відміну від КПК 1960 року, коли на нього в такому разі покладались всі витрати, пов'язані з відкладенням судового засідання). В той же час, коли відносно експерта мова йде про адміністративну відповідальність тільки за злісне ухилення від явки до суду та органи досудового слідства (ст.ст. 185-3, 185-4 КУпАП (так, згідно з ст. 70 КПК за невиконання обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом). Тому доцільно передбачити можливість накладення на вказаних суб'єктів грошового стягнення [4, с. 322-323].

Слід також звернути увагу на ще одну проблему, на яку свого часу вказала К. Серета, проаналізувавши санкції за невиконання зобов'язань поручителем при особистій поручі за підозрюваного (обвинуваченого). Так, у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення. Останнє залежить від санкції за вчинення кримінального правопорушення, про яке повідомлено підозрюваному (ч. 5 ст. 180 КПК): 1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати; 2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів мінімальної заробітної плати; 3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати; 4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів мінімальної заробітної плати.

З огляду на вищезазначене, по-перше, невідомо, якими міркуваннями керувався законодавець, встановлюючи саме такі

розміри грошового стягнення; по-друге, строки позбавлення волі в пунктах 2-4 ч. 5 ст. 180 КПК узгоджуються із частинами 3-5 ст. 12 КК «Класифікація злочинів», у яких ідеться, відповідно, про злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. А ось п. 1 ч. 5 ст. 180 КПК не узгоджується («позбавлення волі не строк не більше трьох років») не узгоджується із ч. 3 ст. 12 КК («позбавлення волі на строк не більше двох років»), де регламентовано поняття злочину невеликої тяжкості. Тому і розмір покарання за вчинення злочину середньої тяжкості (від двох до п'яти років позбавлення волі) не узгоджується з п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК. Логічним було би приведення у відповідність строків, регламентованих у зазначених статтях КПК і КК України. Це може бути зроблено шляхом зазначення у ч. 5 ст. 180 КПК не конкретних строків кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, а різновиду (згідно з класифікацією, викладеною у ст. 12 КК) кримінального правопорушення, у якому підозрюється особа [5, с. 123].

Поруч із застосуванням грошового стягнення за неприбуття на виклик до підозрюваного, обвинуваченого або свідка може бути застосований привід.

Згідно з ч. 1 ст. 140 КПК привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. При цьому, привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які не можуть бути допитані як свідки [1].

Як роз'яснив Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ, слід враховувати, що норми КПК, які регламентують порядок розгляду клопотання про здійснення приводу, перебувають у системному зв'язку із нормами КПК, якими передбачено застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, прокурором. Здійсненню приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка має передувати їх виклик у встановленому КПК порядку, зокрема з урахуванням вимоги про

те, що особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом.

Виклик особи здійснюється шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. Слідчим суддям необхідно враховувати, що цей перелік способів виклику не є вичерпним, а отже особи можуть бути повідомлені і в інший спосіб.

Зважаючи на наведене, правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотання про здійснення приводу особи, якщо її виклик було здійснено з порушенням триденного строку, передбаченого ч. 8 ст. 135 КПК. Це ж саме стосується і випадків недотримання вимоги про те, що у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї цієї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Так, слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення приводу, мотивувавши своє рішення тим, що в матеріалах відсутні дані, які б свідчили, що виклик Д. був здійснений відповідно до порядку, встановленого ст. 135 КПК, а долучений корінець повістки не є доказом належного повідомлення, оскільки з нього не вбачається, що повістку отримав чоловік підозрюваної, а також повістка вручена менш ніж за три дні до визначеного в ній часу (дійсно, повістка про виклик на 28.02 була вручена 27.02) [6].

Така ж вимога стосується і накладення грошового стягнення. Виникнення обов'язку, який є підставою для грошового стягнення пов'язується із попереднім застосуванням заходу забезпечення кримінального провадження, здійсненого слідчим, прокурором.

Так, ухвалою слідчого судді Сокальського районного суду Львівської області від 22.05.2013 р. у клопотанні слідчого СВ Сокальського РВ ГУ МВСУ у Львівській області С. про накладення грошового стягнення на Ч. за невиконання

процесуальних обов'язків в розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати відмовлено, оскільки під час розгляду справи встановлено, що виклик особи двічі проведено з порушенням вимог, викладених у ч. 8 ст. 135 КПК підтвердження про виклик вручено менш ніж за три дні до дня виклику.

Незважаючи на те, що передумовою до застосування приводу та грошового стягнення можуть бути одні й ті ж підстави, слідчий суддя не має повноважень, встановивши факт невиконання особою процесуального обов'язку (з'явитися до слідчого за викликом), замість накладення грошового стягнення, як зазначено в клопотанні, приймати самостійно рішення про застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження – приводу [6].

Висновки. Грошове стягнення у кримінальному процесі виступає вагомим та дієвим інструментом впливу на тих учасників провадження, які не виконують покладені на них обов'язки. Однак окремі норми кримінального процесуального закону потребують подальшого вдосконалення та більш чіткої регламентації підстав, порядку накладення цієї кримінально-процесуальної санкції.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.
3. Мурзановська А. В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса. нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. 237 с.
4. Мурзановська А. В. Грошове стягнення як захід кримінально-процесуальної відповідальності // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы», междунар. науч. практ. конф. (Кишинэу, 28-29 март. 2014 г.) / орг. ком.: Бужор В. [и др.]. Кишинев: Iulian, 2014 (Tipogr. «Catatea de Sus»). С. 322–324.

5. Серета К. Штрафні (каральні) норми кримінального процесуального права, що регламентують запобіжні заходи. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. Iunie 2017. С. 122–124.

6. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ № 11 від 17.10. 2014 р. «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

УДК 343.133

Юрчишин В.М.,

доктор юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту НУ «ОЮА»,
почесний працівник прокуратури України

ЩОДО ДИСФУНКЦІЙ ПРОКУРОРА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Публікація присвячена дослідженню функцій та дисфункцій прокурора у досудовому розслідуванні. Надзвичайно важливим питанням, яке має бути з'ясоване при дослідженні функцій прокурора у досудовому розслідуванні, а чи не виконує він певні дисфункції? Питання про здійснення прокурором дисфункцій у теоретичній літературі з кримінального процесу майже не досліджувалося. Знання щодо наявності чи відсутності дисфункцій у кримінальній процесуальній діяльності прокурора у розслідуванні є вкрай важливими у плані уникнення виконання дисфункцій у практичній діяльності і коригування з цією метою правової регламентації досудового розслідування.

Ключові слова: функції прокурора у досудовому розслідуванні. Процесуальний характер дисфункцій прокурора у досудовому розслідуванні.

Публикация посвящена исследованию функций и дисфункций прокурора в досудебном расследовании.